

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 48.

У НОВОМ САДУ, 29. НОВЕМБРА 1892.

ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

Давно је било мину слатко доба,
К'о слаби усклик уништене среће,
К'о тајни уздах поврх гробне хумке —
Моје те око више видет' не ће. . .

Ја таште наде дадох забраву,
У мојим грудма чудај покој влада:
Мртвило ледно место бурних страсти,
Пустиња нема место старих јада.

Сад јурим кроз свет, ал се клоним људи,
И тражим места, где се покој шири,
Где река шуми кроз равнице пусте
И мртва брега у самоћи мири;

Где тихи ветрић љуба магле сиве,
Где вали брује, гола шума ћути —
Па ми се чини, да сам умро давно,
Груди су мирне, боли замрзнути.

Тек када тихо падне мутно вече,
Кроз густу маглу бледи месец сине,
И чујем песму као усклик бони
Како се хори из суре даљине,

К'о уздах тихи уцвељене душе,
К'о дах ветрића што по гробљу блуди:
Душа ми плане, срце бурно бије
И чудна машта испуни ми груди.

Од куда песма, што се хори тако?
Шта значи њена непојмљива туга?
Да л младост жали, неповратне сузе,
Ил можда давно изгубљена друга?..

И срце не зна... Тихо брује гласи,
У маглу тону и умиру тако,
Душа ми плаче са звуцима екупа
И сузе капљу низ образ полако. . . .

Ленскиј.

ГЋИЦИ М. НА ДАН РОЂЕЊА.

У грмену у градини
Мину већ седамнаест лета,
Како тихо и без шума
Скромна ружа тајно цвета.

Ал' кад прође нежно доба,
На мајекومه једном дану
Огрејало сунце јарко —
Цветак пуче, ружа плану.

Замприса сва градина
Од тог цветка умиљата,
Долетеше гости лаки
Лептирића силна јата.

Ал зна ружа љубав њину
Па о другом нечем снује:
Она слуша где у цбуну
Млади славуј прижељкује

У песми су били звуци
Нежних суза, ухићења,
И љубави тврда вера,
Што се смрћу само мења.

Молно се славуј Богу
Свим силама срца врела,
Да ружици у градини
Пошље с неба свог анђела.

Примио је Господ несму
— Јер молитва беше света —
Па сад ружу анђ'о штити,
Да никада не прецвета.

С. Ј.

* * *

Сјало је сунце моје среће лепе,
Сјало је дивно, али брзо зађе,
А место њега — ох, груди ми стрене —
Невоља тешка и туга ме снађе.

Зашло је сунце, али, Богу хвала,
Обзорје моје не потавне тада,
Већ с једног краја звезда је засјала,
Звезда дивна — свет је зове *и*ида.

Па сјај ми, звездо; посјај јоште мени!
Не пуштај никад, да ме крије тама!
А када таму сунашце замени —
Онда ћеш, звездо, ишчезнути сама.

5. XII. 1892.

Борис.

НИ ИЗ ЧЕГА.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРЕМА.

Приповеда Стеван Радић.

(Наставак)

XXII.

Мшта је са деда-Митром? Шта он ради?

Мислиће ко, да се он не показује ни жив, али није тако. Газда Митар се збиља притајао неко време. Није се показивао ни у општини, ни пред њом. Радио је своје послове, пазио на своје синове, да не би отишли са овцама у забран. Опazio је он, шта су намислили с њиме Мргудић и Оларић, те је строго наложио својим синовима да пазе, попретивши сваком да ће зло проћи, ако буде штете. Као што рекосмо, опazio је он опасност, те је пазио, да не буде више глобе. Али није ипак газда Митар пао, није поклекнуо. Ни за Оларића, ни за Мргудића није марио. Кад и кад послао Мргудић до њега, да га одвезе у друго село. Деда Митар поручи: хоћу, ал' за новце! За што да ми бадава возимо, а они себи зарачунавају по три четир форинта! Нека ништа не узимају за подвоз па ћу ва и ја по који пут одвести.

Овако није код Митра дуго трајало. Толико година водио је он бригу о целој

општини, о благостању свију сељана, те му је већ ушла у крв брига о општем добру, па му се није било лако одвикнути. Гледајући сада, како глобе ничу као печурке, како му се сељани задужују, постаде живи патник при помисли, да није у стању ништа учинити, да се ово зло отклони. А могао је бити без бригае па да га се ништа не тиче. Да је држао уз Оларића и Мргудића, камо његове среће! Овце би му се башкариле где би хтео. Био би одборник, добијао би дневнице а не би злио за глобе. Али није хтео да срамоти свога образа. Видео је, да баш ни они не прокопевају, који су најкешће присталице Оларићеве и Мргудићеве. Многом се прогледа кроз прете и по која четврт порције, па се порција само гомила. Видео је газда Митар, да то није добро. Па се зачудио, што се многим продадоше земље за стару порцију. И до данас је било многих, којима је земља задужена од порције, али им се дало, да по мало отплаћују. Сада пак не. Само нек није који уз Мргудића, па ако је дужан порције, буде предложен за реалну ексекуцију. Паведе

се, да је пропалица, на све стране дужан и шта ти ја све знам. За ових шест година продат је тридесет и један фртаљ земље, а то чини две стотине и четрдесет осам јутара. Од овог имаћаху Оларић и Мргудић користи. Који купују земље, знају се и захвалити онима, који им предложе, да је та и та земља добра те да се купи.

Деда Митар се једном потужи где треба на ову неправду и предложи, да се од оних, који не плаћају порцију, одузме земља и даде у аренду, те ће се земља сама одужити на остати деци. Од тада је пошло на боље. Више власти увидешё, да ће овако народ испронадати, на дадне прилике, да свет добије новаца на амортизацију, или се остављало, да се полако отплаћује. Оларићу и Мргудићу ово не бејаше мило, јер су и они очекивали прилику, да се за јетине новце дочепају ког фртаља земље. А обојица су се прилично што по реч оновчили.

Задрузи није могао Митар ништа да нахуди. Ишао је по кад кад и ради ње. Али, како није могао наћи у целом селу двојицу, који би смели посведочити, да су подмртили Оларића и Мргудића, то је престао. Но за то ипак није мировао. Наједаред је он почео долазити у општину и на свечаре. Видео је, да је све зло у задрузи те је наумио да одвраћа свет од ње. Особито је пазио на млађи параштај. Дорашће они па нека се чувају.

Једнога дана узео палицу у руке па ће кроз село. Пред задругом је седело неколико Краковчана. Сваки држаше у једној руци векељу а у другој мараму, у коју је увезао оно мало камата, јер за отплату нема.

„Но, ти! — рећи ће Аци Ратковићу. — Дакле тридесет и пет форинти, је л’? А деца ти иду и гола и боса. Хо, човече, па други свет узајима у највећој нужди. А ти?! Договорио се са Јовом и Миланом, па узајми тридесет и пет воринти да се депо проведете на вашару. Они одоше у Н. а ти остаде, па сада вуци...“

„Е, шта ћу, газда-Митре, човек се превари. Да сам ја знао, да ће они умаћи, не бих узимао.“

„Ето, да си за тих тридесет и пет

воринти купио кравицу, имала би ти деца сира и млека преко целе године... овако немају ни хлеба!“

„А ти, Јово, — окрете се другом — две стотине и четрдесет! Хм, хм!“

„Ја сам баш морао. А имам из чега и вући.“

„Имаш из чега! А знаш ли ти, колико плаћаши интереса! Шеснаест на стотину. Па шта те кошта оно назиме! Па орање, па вожња... па ово, па оно... Могоао си купити још две крмаче да ти се прасе, па за две године ево ти две стотине и четрдесет воринти. А када ћеш овако исплатити то, већ ако што не продаш од тога, шта сада имаш.“

„Ти знаш моје сестре...“

„Знам, знам... Твоје сестре, па си им дао тал. А да ли су твоје сестре искале? Нису. Твојој Ксенији криво, што ти долазе у госте, а рада би била, да се само њена родбина шенури по твојој кући. Подајим тал! — виче она теби. Кад немам новаца — кажеш ти. Има у шпоркаси! — каже она. А ти ајд. на дигни. А како је Јоца Летић исплатио своје сестре? Мало по мало. Та писмо ми господа, да мора одмах на венчању бити...“

„Е, немој баш ни тако, газда-Митре! — рећи ће један старац. — Мени цркло кљусе, а ништа писам имао да продам, па да видиш, добро ми је донао новац!...“

„Знам, Алекса, знам... Ове задруге би биле благодат по народ, када би њима управљали савесни људи, који би имали само пред очима напредак сељачког staleжа. Али, када они само за то дају новаца, да уз њих гласаш, и да се они богате а ми пропадамо, онда, ма и највећа потреба била, боље је узајмити и од Чивута, него овде, јер и тамо је мање...“

У том ево Оларића.

„Но, је си л’ и ти дошао по новце? — зашта подругливо.“

„Велик је интерес!“ — одврати деда Митар, манувни руком.

Упути се за тим пред порту.

На клупи је седео пона са два три сељака. Говорили су о чуду, које снађе село за ових неколико година. Умеша се и деда Митар.

„Ал' за чудо ми је, господине попо, што се ви сада повукосте. Пре су они стрепили од вас, а сада ви од њих. Баш није лепо, што нас напустисте.“

„Е мој Митре! Немој рећи, да сам ја народ напустио. Народ је напустио мене и пошао стазом, која ће га у пропаст одвести. Ти знаш да је ова задруга свему злу крива. Па још како тако, да се пије и Мргудић с њим слизао. Бар би му овај могао и у задрузи пократити рукаве, те не би од света то радио, што ради. Ал' овако зло! Ја сам свет одвраћао, ал они мени: па дај нам ти новаца! Тако мало по мало постадоше сви послушне овчице Оларићеве. Па ајде де, сиротиња! Ал' толике газде, којима није било нужде, по-узајимаше, само да не продаду храну, а да снахама накупују свиле, те су и ти пошли његовом стазом. Да су бар ти слободни, те би се дало с њима што урадити. А овако, шта знамо? Могли би, да ни један, који је дужан, не даје мита. Да не гласа за њега па да видимо, би ли свима отказао вексле. Да се сви сложимо, да поузимамо што више делова, да их надгласамо, те да изаберемо управу, која би одредила осам на сто на новац, која би давала новце, коме су потребни, која би поштено радила, те би нам онда и задруга била од користи. А што се тиче газда, с тима ћемо већ лако...“

После неколико дана знало се и у околним местима, ко је од краковачких газда — „вексларош“.

И лени коњи, волови, овце тих „векслароша“ изгубише вредност у околних газда, јер се говорило: није чисто твоје, кад си вексларош!

Оларић се зачудио, када неколико газда убрзо отплатише своје дугове и заверише се, да не ће ни завирити у задругу. Овом човек не треба да се чуди, јер сеоске су газде велики хвалисавци, па их горње речи разјарише — осрамотише. А да би се показали и независни, почеше ровити против Оларића и Мргудића. Требала је још каква моћнија рука, па би од два три морална ударца пала лажна зграда силе и моћи Оларићеве и Мргудићеве. Али те не бејаше. Село се може спасти само

ако раскрете Оларић и Мргудић. То су очекивали и сироти Краковчани.

XXIII.

Мало по мало па се почело по селу здуцати, да се Оларићка радо забавља са младим мерником и говорило се, да Мргудић није више у милости, али су како их кад и кад заједно виђали, мислили су, да се слуга није пореметила. Нико жив није ни слутио, какве мукџе трпи Мргудић. Он је у постели већ неколико недеља. Истина за то време походила га је неколико пута Оларићка са младим мерником и Оларићем. Она је за време посете била тужна и неказивала је своје особито саучешће. Када је пак изашла из собе, чуо је Мргудић њен смеј и весели разговор. Поче у њему још јаче сазревати мисао, да је употребљен за подлогу Оларићевим смеровима. После би опет мислио, да није ништа у ствари. Сам је крив. Треба да покаже своју моћ, па ће она већ другојачије. Напустио сам је! говораше сам себи. Окренуо јој леђа. За што? За то, што му је задела цвет и погледала га мало лепше. Боже мој, кад се двоје забављају, морају једно другом у очи гледати!.. За тим би опет зрелије мислио и дошао до закључка, да је — насађен. Тада не би оком тренуо. По десет пута на ноћ долазила би му на ум његова жена и по десет пута би стицнуо песнице и претио Војводићу. Једном је тако пребдио целу ноћ. У јутру, када се пробудио, опазио је, како кроз завесе продиру сунчани зраци. Тешком муком устане из постеле, дође до прозора и отвори га. Пред њим се указа красно сеоско јутро. Мирис лина у цвету допирао је у собу. Са жудњом сркао је Мргудић свежи јутарњи зрак. Осећао се прилично окрепљен. Дозове пандура и нареди му, да под стару лицу у башту однесе мали стоцић и паслоњачу. Оде и он у башту и извали се у паслоњачу под липом. Посматрао је природу, како буја под младићком топлином сунца на изласку. Ноћашње мисли, које му узнемириваху душу, као да ишчезоше. Мргудић одиста изгледаше задовољан. Тихо и благо јутро и мирис разних цветића обрнуше му мисли

природи. Мргудић није нигда ранио. Ако је то кад и учишло, било је с тога, што је тај дан ваљало да дође предстојник, те је Мргудић морао посвршавати „рештанције“. Данас је био други узрок, што је тако поранио. Једва је дочекао да сване, на да остави постељу, која му ноћас изгледане као накао.

Ова душевна мирноћа у Мргудића није дуго трајала.

Па шта бејаше то, што му поремети ту мирноћу?

У башти преко тарабе залајала је мала Фаустинина „пудлица“ Кнедла, коју је више пута Мргудић помиловао по черупавој главици. Чим зачу глас, нешто га тргну из сањаланства, а у глави му се почеше ројити мисли о Фаустини, мернику, његовој жени и Војводићу. Постао је нервозно узбуђен. Чињаше му се, да га нешто подиже да бежи и са овога места и збиља се поче дизати сав смућен да оде у собу. Али га нешто задржа. Чуо је весели кикот Фаустине и младога мерника. Радозналост у највећем степену разбукти се у души Мргудићевој. Привуче столицу ближе тараби и приљуби образ уз један зарез међу двема даскама, те их је могао добро видети.

Фаустина имађаше на глави белу мараму а испод ње је мило погледала мерника, који је брао цветиће са оближњих леја.

Мргудић се сав претворио у око и ухо.

„Да видим Мргудићеву башту! — мерник ће.

„О, немате шта видети. Знате, где нема жене, ту није баш све у реду.“

Пођоше тараби.

Мргудић се нађе у запари. Али, срећом је тараба била доста висока, те они погледаху мало подаље кроз пукотине, а после одоше у севицу, где их је Мргудић такођер могао лепо посматрати. У авлији се чуо Оларићев глас, где нешто наређује кочијашу.

„Нема жене?“ — запита мерник. —

„Да, да, нешто сам чуо. Да ли је давно, како ју је отерао?“

„Има већ пуних шест година.“

„Шест година! Па још није поднео тужбу да се разведе брак?“

„Поднео је; али је то још код те њихове конзисторије.“

„А, молим вас, бих ли смео питати за узрок, што се раставили?! Ја сам нешто начуо у селу... као да сте ви...“

И мерник се изазивачки насмени.

„Ја, ја... Тамап! Та видите ли га како иде, све се гега... па онај његов нос!... никада га нисам тршила. Истина увек ми се улагивао и говорио, како ме обожава, а своју жену да не трши ни да је види... али ја га нисам ни слушала. Морала сам тршити његово ласкање ради мога мужа, јер му је требао. Ви знате за што, те по томе можете схватити и то, што сам се по који пут и на њега осмехнула...“

„Госпођо Фаустина! А да не ће бити да и мени поклањате вашу наклоност — на чему вам дугујем вечиту благодарност (сагну се и пољуби врхове Фаустининих претића) — из каквих сличних разлога...“

„Господине!“ — Фаустина ће увређена. — То се не бих од вас надала... Ви дакле држите, да ја просјачим пријатеље моме мужу! Ви добро знате, да вас мој муж не треба, јер ви сте, што рекли, данас овде а сутра код Тоде.“

„Ох не, не, госпођо! Ви знате, шта ме је нагнало, да вас то питам. Ма где да будем, душа ће моја бити уз вас...“

За тим је Мргудић видео, како се мерник спустио на колена, како је стиснуо руку Фаустини, како му је ова мило погледала у погнуту главу и шапутала: Праштам! Праштам! Њему појури крв у лице, магла му се нека навуче на очи, у ушима му наста пиштање, у глави зука... Сада је тек био са свим на чисто. Чуо је, шта је мернику говорила. Осведочио се, да га ова жена нигда није љубила. Оно питање код клавира: докле тако? бејаше сушта обмана. Као кроз сан чуо је још, како се Оларић накашљује, како виче на кочијаша, како се упутио у башту, како мерник пита и њега, за што је Мргудић отпустио своју жену и како овај са омаловажењем говори о њему.

Полако се подиже испод липе и посрћући пође у кућу.

ЦРВЕНА КАПА.

РОМАН Јована Захарјашевића

с пољског превео Рајко.

(Наставак.)

XXXI.

Беше касно у вече. Саветник најми дрошку, на заповеди да га вози у малену гостионицу на краковском предграђу, где путник није тако јако изложен јавној контроли. Хтео је он најпре, као што је казао дворском саветнику, да из прикрајка нази на свога сина, а после да употреби сва ередетва, како ће га избавити.

Исекао је он добро, да ту не вреди препаљивати. Могао је, до душе, упасти у синовљеву собу, разнежити га родитељским аргументима, рећи му своје мишљење о позитивном праву, па и сврнути му пажњу на неколико кобних параграфа казненога законика... Ал' то све не беше пробитачно, ни према смеру. Херман је могао у начелу да призна његове аргументе, а при том да се одриче сваке заједнице с тим, од чега га је отац хтео да сачува. Наумио је, дакле, господин саветник да из прикрајка нази на сина и да најмарљивије скупља све, што би се могло њега тицати.

Еле, према своме плану, размести брже боље ствари у својој собици, навуче на се путничку бунду, натуче на уни зимску калу, па изиде у град, да нађе синовљев стан.

Херман је становао у једној повећој улици. С обе стране низале се редом нове куће, грађене у бољем укусу. На капији једне таке куће застане саветник. Преброји прозоре на другом кату, па му око стане на двама, слабо осветљенима...

— Код куће је, помисли у себи, то је већ добар почетак... Али можда се баш данас држи код њега збор? Не, — шанне у себи саветник — светлост је тако слаба, да збиља само један човек може поред ње да седи... Изгледа још, да је лампа заслоњена заслоном. Само се на једном месту на строну светлуца сјајна пруга. По угловима је доста мрачно... За цело седи над књигом!

При тим мислима спонаде га жива жеља, да се усине на други кат и да загрли милога сина. Одмах ипак умуче отац, а у њему се пробуди (као што сам саветник вели у својим белешкама) полицајски агенат... То поематрање сина из прикрајка врло му се свидело.

Али шта сада да почне?... Да ли да се задовољи мишљу, да Херман седи над књигом? Не може ли се та помисао чим год оправдати, па да данашњу ноћ мирно преснава?

Баш о томе размишљаше саветник и обзираше се на све стране. Запело му за око, да је па кући преко пута читав ред прозора одозго до доле јединолично осветљен. Након поближега иштитивања увиде, да су то прозори на ходнику. Није се дуго преомишљао, него уђе пажљиво у кућу.

Нису га очи превариле... Успев се на први кат, опази збиља прозоре на ходнику, који гледаху на улицу. С уздрхталим срцем стаде се пењати, по степеницама, па други кат. Јер и шта ће да види са првог ката?...

На степеницама другог ката паде му на памет мисао, која га је мало умирала... Херман није заслонио прозора. Беше то у неколико доказ, да се онде не ради ништа неприлично. Завереници обично затварају канке... С друге стране бацала га у бригу друга мисао... За што Херман не заслања прозора, кад седи код куће?... То је свакојачко доказ неке расејаности... И опет се тешко, како је могао, да правник, који буба за испит, може бити кад и кад и расејан...

Ту увиде на последњу степеницу и неданмице приђе прозору... Прозор беше управо наспрам Херманова прозора... саветник могаше да завири до па крај собе!...

Херманова соба беше празна. Мало увучена лампа стојаше на столу без хартија или књига. На наслоњачи беху неке новине, постеља намештена, као обично преко дана... У соби ни живе душе!

Саветник стајаше још неко време на прозору, не могући се отрести чудних мисли... Већ хтеде да сиђе доле, па да се у самој кући распита, ал' у тај мах опази, при светлости од лампе, полурену прилику, где се примиче капији слободним кораком. Чинише му се, да је то Херман... Застаде па прозору.

За час се отворише врата и Херман збиља уђе у собу...

Саветник напрегне очи, а срце му спловито удараше. Протаре још једном окна и престаде дисати...

Херман збаци огртач и капу, седне на столицу, па се подлакти. Изгледаше јако замишљен. Лампа му осветљаваше бледо чело, на коме отац догледа боре пре времена...

Најпосле неки покрет на другом крају ходника подсети саветника, да се незаконито налази на том месту. Еле тихо, на претима, врати се степеницама.

Кад се нађе на улици, стаде тражити у томе, што је видео, нит за даље кораке. Ал' не беше кадар, да ишта нађе. На послетку, Херман је могао бити уморан од шетње, па се одмара. Та га мисао мало утеши, те уђе много поузданије у оближњу скромну гостијоницу, да се мало прихвати после путовања.

У гостијоници седне у крај, обзирући се, не ће л' опазити кога познатога. Срећом сва му лица беху туђа, ал' му не беше туђ њихов разговор. По свој прилици беху то нижи службеници, који се разговараху о патријотским демонстрацијама, из којих никаква добра не слушаху.

Скоро сат сеђаше саветник и слушаше. Свака му реч беше тим страшнија, што му чешће излакаше пред очи Херман с тим својим сабраним челом, тако чудно замишљен!...

Најпосле саветник устане и изиде. Окрећући се то на једну, то на другу страну, потегне опет оној кући, која му беше већ позната. С уздрхталом срцем као допов шуњао се полако по мрачним степеницама... Најзад стиже на други кат, погледа кроз прозор... Херман се до јако није с места макнуо! Сеђаше непомично као кип од камена и гледаше преда се на празан сто...

Саветник се стресе од немира. Шта је могло умом Хермановим тако чудновато овладати, да читав сат седи замишљен? Нека велика и важна причина мора бити повод тој замишљености!...

Тужно осећање обузимаше све већма гоноднина саветника. И био би још дуго стајао на прозору, да се није морао обзирати на место, где је, и за то се оканути даљих посматрања.

И бан у тај мах, кад се саветник, с тешким уздахом, већ растајао од прозора, Херман нагло брзи и огрнув огртач пође на врата. Саветник брзо стрчи низ степенице.

На кацији супротне куће указа се Херман. Беше већ касна ноћ, па улици не беше готово никога. Саветник пусти сина на десетак и више корака, пред собом, па полако иђаше за њим.

Херман корачаше замишљен, оборене главе.

Прошао је неколико побочних улица, па застаде пред редом нових кућа, које се истицаху већом красотом.

Први кат једне такве куће беше сјајно осветљен. Дванаест прозора блештаху дивно од трепетљиве светлости. На окнима се црњаху сенке тамонњих гостију, као да су изрезане од црне хартије. Пред кућом стајаше читав ред каруца, који доказиваше, да се у салонима на првом кату искунило друштво богатијих људи. На каруцама се сијаху различити грбови.

Херман застаде пред том осветљеном кућом и гледаше неко време у прозоре, на којима се непрестанце измењиваху сенке различитих глава и лица. Кад и кад се зацрни глава грчки почешљана... Херман се онда дигне на претима, као да му то што помаже — али женска глава промакне, да се опет за часак укаже на другом или трећем прозору...

Херман је стајао дуго, одилазио и враћао се — најпосле је окренуо кући.

Саветник га је испратио очима чак до кације, а кад се она за њим затворила, одахне дубоко и рекне сам себи:

— Хвала Богу, то не мириши ни најмање на заверу!... Не, та не би се Херман одрекао крви...

И чисто дивно радостан вратио се тим истим путем, којим је ишао за сином. Чињаше му се, да му се са срца свалио тежак камен.

Мимогред му само пало на памет да запита, ко станује на том осветљеном кату...

И већ хтеде да проговори првом кочијашу, кад ал' лакај у ливреји отвори ходник и заповеди му да притера каруце. Из ходника испадне неколико младих људи, а међу њима две даме. Старија седе прва, а за њом, у кадифену ћурку и дебелу шалу, у хаљини са дугим екутом, приђе вратаоцима од каруца млада женска, коју вођаше испод руке млад мушкарац.

— Господине Болеславе, рећи ће пратиоцу, стајући једном ногом на степен од каруца — реците господину Херману, да сам књигу већ прочитала... Може ју однети...

Каруце се отиснуше и несташе их на скретњи. Друге прилажаху и одлажаху, сваке на другу страну. Саветник се сакрио за окуку од зида, да га не виде. Мушко друштво пролажаше сада покрај њега. Међу њима беше и онај мушкарац, што је водио ону младу женску.

— „Зумбул“ је врло духовит и енергичан,

рећи ће један међу њима. Кад ју је размажени „Аниз“ са својим безобразним осмехом запитао, за што, у једном сату, три пута пита за Хермана, волела је да мисли о њој, е га љуби, него да својим изговором изда тајну...

— Та да, одговори други, само да Херману не преседне то високо достојанство!

— Јест, да то није мудар дечко, да му треба пара тражити! Знаће он разликовати...

— Видео сам ја старијих и паметнијих, који нису знали разликовати у таквим приликама... примети други.

— Шта сте напали о тим проклетим разликама! пресече неки, *sine signo nascitur*, па крај!

Тим се прекинуо разговор, а оно друго не могаше саветник чути. Дознао је само од вратара, који је закључавао капију, да на првом спрату станује нека богата, остарија госпођа, код које се често скупљају силни гости. Какви су то гости, како се зову, то вратар није знао.

Саветник оде замишљен у своју гостијоницу. Скупљајући сав „полицајски материјал“ данашње вечери, не умејаше ништа из њега да извуче. Истина, у први мах му је нешто цукло пред очима, али тај разговор, што га је мало час чуо, опет је све побркао.

Мало час мишљаше, да се је његов Херман заљубио у какову госпођу из великога света. Беше то, до душе, у опреци с његовим планом, али од два зла волео је и ту срдачну заблуду синовљеву, него да је скренуо с пута позитивних права, где су га вребала два најоштрија параграфа казненога законика...

То би му, до душе, задао велике неприлике, а како је Херман упорна карактера, не знађаше саветник ни томе прека, успешна лека. Али то би се већ које како удесио помоћу божјом и Бертином...

Ипак је из тога разговора, што га је мало час чуо, избијало опет нешто, што мириши на опозицију позитивним правима... То је још горе. Саветник осећаше, да му срце почиње неправилно куцати...

— Кобио би било, говораше сам себи саветник, лежући у постељу, кад би се то обоје спојило!...

Сутрашњи дан требао је на то да му одговори.

XXXII.

После чудних и страшних снова пробудно

се саветник. Беше већ прилично касно. Обукао се, дакле, брже боље, обавије врат шалом до очију и изиде на улицу.

На улици беше доста живо. Видео је много људи са села. Чињаше му се, да ће карневал ове године бити много живљи, него пређаних година. Тако дође саветнику физијономија престоног града.

Изби једанаест сати. Саветник не знађаше ни сам, како се је, при последњем удару на сату, нашао пред кућом, опазио на вратима белу хартију и на њој прочитао речи: „Од првога Априла издаје се цео други кат под кирију, поближе се може расчитати код двордржице.“

— Издаје ли се овде други кат под кирију? — запита, плахо се осврћући.

— Јест, господине, али истом после ове четврти, одговори двордржица, седећи за ручком.

— А ко сада онде станује?

— Удовица са два сина.

— Нико више?

— Од ње је узео једну собу млади господин, који учи за професора.

— Може ли се видети тај стан?. Не ће ли се коме сметати?

— Може се у свако доба. Госпође нема код куће, јер је, као обично, отишла у цркву, а и млади професор је отишао.

— А знате ли то поуздано — не бих хтео никоме да сметам.

— Поуздано. Госпођу сам видео, кад је отишла, а млади професор оставља кључ код мене...

— Па да видимо тај стан, предложи грозничаво саветник.

Двордржица скиде кључ са зида, па обоје изидоше из собе.

— Хоћу ли прво да отворим господинову собу? запита двордржица на другом кату.

— Да, прво његову, шапне саветник, не дишући.

И сети се у тај мах, да је управо седамнаест година, како је из јутра, после оне вечере у Љешњачком двору, упао рано са службеном ревношћу у празан салон, да покуни заостале комадиће хартије и да из њих састави какав извештај земаљској влади!... Сад се готово у тој истој мисли шуња у туђ стан... али е како промењеним смером!... Онда се шуњао у гнездо завереничко, које је сматрао као непри-

јавде, ушао је, да их преда у руке правди!... Сада улази у стан свога сна, не да предаје преступнике у руке правди — него да избави своје дете!... У тај мах је заборавио и да је службеник, па и да је ваншао и на спремиште оружја... зажмурио би и отишао даље... Така се чудна промена с њим догодила... сам себе није познавао... .

Најзад се окрене кључ у брави, саветник уђе у собу... .

Двородржица, који је послуживао Хермана, хтеде да употреби прилику, па стаде брисати сто, што по беше поред врата. Саветник уђе брзо на сред собе и полицајским оком прегледа све на један пут. Двородржица му беше леђима окренут.

На маленом столу беху разбацани комади хартије. Перо на страни показиваше, да је недавно било у рукама Хермановим. Саветник приђе тим хартијама... једна беше неписана. Узме ју неприметно у руку и спреми у њаг... Осим одела, неколико књига, разбацаних тамо амо, не беше више ништа за истраживање.

Дотле је двородржица убрисао и спремио сто, па хтеде још да спреми у орман палто, који беше бачен на наслоњачу. За то отвори орман... и саветник опази у орману црн огртач, црну образину и црн шепир с белом и црвеном перјаницом... Стајаше неко време, као убезекнут. Падеше му на памет слободни зидари, карбонари... .

— Какав је то ђенералски шепир? запита двородржицу, бајаги са осмехом.

— Младо на обесно! одговори двородржица, јер знате — данас ће бити маскарада!

— Еле ваш ће господин за цело на маскараду! запита саветник с дивним осмехом.

— А, за цело, јер данас сам донео то из позоришта... .

Саветник брзо изиде из собе. Прегледао је друге собе, тутнуо двородржици неколико шестака у руку и отишао.

Журио се, што је икада могао, у своју гостијоницу. Онде је забравно врата, извадио хартију и почео читати:

„Не могу да будем на чисто, шта се са мном збива! Јуче сам ју видео, гледао у њу по сата. Изгледало је, као да беше равнодушна према мени. Везла је на коновосу, као да ју, осим арабесака, ништа на свету не занима. Не знам и је ли мислила у тај мах, да седим пред

њом и гледим у њено, тако чудновато лепо, лице!... А ипак је требала да осети на лицу моје погледе... јер ти погледи имађаху уста... а беху ватрени, жудни... И баш ни једна жилица не задрхта на том мраморном лицу, ни најмања румен се не појави!... Шта је та женака?... .

Не, криво ју осуђујем... Кад сам се дигао, да одем, тргла се а и оживела. Лени, карарски мрамор живнуо, у црним очима засјале две звезде... и она ми рече:

— Ах, зар већ одлазите, господине? Мишљах, да ћете се данас дуже код нас забавити!

— Ви тако волите сањарије, одговорих с осмехом, а срце ми се цепало од бола — ви се тако волите забављати сликама у души, да оне ништа не губе, ако ја нисам ту. На против, у машти нам много лепше, него ли на јави, изгледају људи и све ствари.

— Ви сте врло сујетни, — одговорила је с чаробним осмехом, — ако мислите, да ћете, након одласка, ући са слављем у моју машту... скромни боље пролазе код нас, него сујетни... .

— За по сата не рекоште ми ни једне речи, опазио сам, мислио сам, да немате никаквих узрока... .

— Може бити, да је то ћутање најбоље по вас, — одговорила је живо, обарајући очи на коновос — ал' свакојак је боље, него ваше последње речи... господине „Соколе“!

— Опростите — одговорих хладно — опростите, што сам могао сметнути с ума, да говорим само са „Зумбулом“.

— Тим је ваљало почети — одговори доста хладно — еле чујте моје заповести... .

Шта сам ја њој? Јесам ли само „Соко“? Шта је она мени? Је ли, „Зумбул“?... Да ми је како знати... .

Тим су се завршиле Херманове белешке. Изгледа, да је у писању тих својих утисака и јада тражио олакшице бономе срцу. Вадио их овлаш на хартију и видело се, да је рука, која је то писала, дрхтала од узрујаности... Саветник је прочитао те тајне неколико пута, па се дубоко замислио.

Прво и прво беше јасно као дан, да Херман љуби, а друго, да је уплетен у неко коварство. Имена „Соко“ и „Зумбул“ могла су, до душе, бити само од шале наденута, ал' су могла значити и неко тајно друштво. А све да није било никакова друштва, свакојак је то било неко ровење, које је за нечим тежило... .

Љуто је бацило у бригу саветника то дво-
јако откриће. Стао је размишљати о првом.

Херман је очито замиловао неко лепо ство-
рење, али то створење беше некако необично при
себи у својој љубави. Није га одбијала од себе,
ал' га није ни одлучно привлачила. Држала га
као птицу на узици и допуштала му да мало
полети, да га после измучена привуче на земљу.

Иначе би то била, по мишљењу саветникову,
велика несрећа за Хермана. Сада је баш могло
бити од помоћи смеровима саветниковим. Жен-
ска, којом се је Херман занимао, канда му баш
није обећавала не знам какове будућности —
за то се је Херман тим лакше могао да поврати
детињским усоменама и да задовољи снове сво-
јих родитеља. То је умирило забринута оца.
Сматрао је то као несташлук млада човека.

Ал' е другим је открићем богме теже ишло.
Нешто се спремало, нешто се осећало у ваздуху

и то је будило у саветнику необичан страх. Али
како ту да се помогне?

Већ хтеде да устане и да оде управо Хер-
ману, па да га искуша, шта му је на души, ал'
му наде на намет црна образина и црни ш-шир
е црвеним и белим перјем. И баш кад је прови-
рио из своје собице кроз прозор на улицу, опази
на зиду супротне куће оглас од три аршина и
прочита штампан натпис црвеним словима на
зеленој хартији: „На добротворне цели... да-
нас... чувидска игранка“...

— Какова значаја може имати за Хермана
та чувидска игранка? — помисли у себи са-
ветник.

И дуго, дуго ходаше замишљен по соби. Не-
колико пута је потегнуо вратима, хотећи да иде
Херману, ал' га увек нешто задржи. Најзад на-
уми да још данашњи дан остане ту incognito.

(Наставиће се).

ПЛИНИЈЕ МЛАЂИ И ТРАЈАН.

(Из штампаног дјела: Плиније млађи и његово доба. Сврха првога и почетак другог столећа по Исусу).

I. Трајан.

К о се млађим Плинијем бави, треба да се
нешто опширније извијести о Трајану. У
римској књижевности има споменик, у
својој врсти може бити једини, споменик драго-
цијен за историју ондашњег друштва; то је до-
писивање међу Плинијем и Трајаном, у којему,
ако баш хоћемо, можемо наћи велику Плинијеву
наклоност на цјепидлачење и реторику, али у
исто доба и Трајанов здрав разум и царске врли-
не. С њим ћемо се касније подуже бавити; данас
га спомињемо за то, што нам је оно велик доказ
пријатељских одношаја међу њима двојицом, и
како је један умио да цијени крепости свог друга.

За цареву биографију и за повјест његове
доби велика је оскудица споменика; али за наш
скромни задатак Плиније је опет поглавит и вје-
роватан извор, а њега ћемо се највише држати¹.

¹ О Трајану писали су опширно: Marius Maximus,
Fabius Marcellinus, Aurelius Verus, Statius Valens;
али на жалост њихова су се дјела изгубила. И тринаеста

Кад је Веспасијан ступио на владу, нашао је
сенат децимиран, патрицијски и витешки сталиш
смањен и у невољну стању. За вријеме првих
царева пропадала је аристократија сграшном
брзином; на хиљаде се могу набројити узроци;
ми ћемо само споменути, да се ти узроци могу у
двје врсте раздијелити: у вањске и у погрешке,
којима је аристократија сама задавала себи смрт.

Познато је, колика се је крв пролила за доба
грађанских ратова на измаку републиканске вла-
де; сам је други тријумвират покосио три стотине
сенатора и двије тисуће витезова; под царем
Клавдијем погинуло је тридесет и пет сенатора и
три стотине витезова, а ко је биљежио неизбројне
жртве бијеснога Калигуле, Нерона, Домицијана?
Ко зна, колико их је пало, кад су Галба, Отон и
Вителије крчили мачем себи пут у Палатин? Али

књига Амијана Марцелина пропала је. Осим Плини-
ја преостала су нам дјела Аврелија Виктора, Евтро-
пија, и напосок мршави извадак из великог дјела Дијона
Касија, учињен од цариградског монаха Кенфилина у је-
данаестом вијеку.

поплавити узрок пропадању тог славног сталеза наћи ћемо у самоме њему. Мекопутност и раскош, којом су се Римљани упознали, пошто је подјармљен Исток, поплавила је богате племићке куће, научила их је да мрзе рад, да мрзе чак и фамилију. „Данас — каже Плиније — част ти је и срећан си пред свијетом, ако немаш дјецe.“² Још је Август свим својим утјецајем и добрим изгледом настојао да излијечи те велике мане; издавао је сходне законе и обећавао је многе и многе повластице очевима, који ће имати више синова; али то је све мало помогло те је раскош владала као и прије. Ко је великим иметком располагао, тај је мало марио да има порода, волио је сам да ужива своје благостање, нити је имао бриге око сина. Роштво је пак можда највише доприносило то вишем развиту егојизма; ко је наклон на путене раскоши, тај је у властитој кући налазио средство да се тим и насити; додамо ли том и онај срамотни порок, који и данас глође цијели источни свијет, лако ћемо разумијети, у какву је стању Веспасијан нашао римску аристокрацију. У перијоди од Августа до Марка Аврелија ишчезле су скоро све старе славне патрицијске породице.

Таковој невољи требало је доскочити, а у исто доба и тријевити кукољ, који се је био увукао, под заштитом срамотних владара, посвуд у државну администрацију, а особито у сенат. Веспасијан, који је видио да Рим сам није у стању да попуни то изумрло вијеће, довуче из Италије и из провинција (како што је некад Клавдије довукао из Галије) околу хиљаду племићких породица, да тако улије нов и здрав живот у патрицијски и витешки сталез.³ Из ових ће се породица појавити, кроз цијело друго стољеће, она поворка римских царева, под којима ће одахнути старински свијет; појавиће се вјеште војсковође и поуздани сенатори, „који ће се тешко кад упустити у какву завјеру проти глави државе“ (Dugny). Међу осталима, који су на овај начин у Рим дошли, био је Плинијев пријатељ Хереније, Сенције, Тацит, Антонин, дјед царев, и напoкон Трајанов отац.⁴

Трајан је рођен у Италици (у Шпанији). Своју прву војничку службу вршио је под оцем својим; касније био је претор, па вођа једне легије у Сирији, године 91 консул, и напoкон најмјесник у горњој Германији, камо га је био по-

слао Домицијан. Ту је он показао своје велике војничке врлине; ту је подигао кроз сву југозападну Њемачку низ утврђених кула са опкопима и насипима, од којих и данас остају зидине.⁵ При такову послу затече га вијест о Нервиној смрти.

Нерва, који је владао годину и неколико мјесеца, био је већ сијед старац, кад је по смрти Домицијановој ступио на пријестоље. Опасност, која му је пријетила од несталног духа тјелесне страже, а уз то и рђаве вијести, што су стизале са Дунава, нагнале су га да изабере себи друга и напљедника. Нерва се је дојста налазио у великој неприлици, особито због ненаситне похлепе преторијанаца, којој цар није умио да учини краја. „Господар и отац свег љуцког кољена — пише Плиније — био је скоро у роштву, затворен у својој полачи; добри и благи владар био је лишен свог најсветијег права, лишен слободна дјеловања; па ако си ти, Трајане, само ушљед тога позват на врховну моћ, кликнућу: добро је, што је тако било!“⁶ По савјету Лицинија Суре Нерва изабере Трајана, који ће се одважним својим духом одлучно опријети такову насиљу.⁷ Стари цар поне се на Капитол, и пред вишњим Јупитром позове богове за свједоке да је он сад посинио Трајана⁸. Три мјесеца касније умрије Нерва (28. окт. 98. после Исуса) те одмах за тим стигоше у логор изасланици сената, да новоме цару донесу веселе поздраве стародревног вијећа.

Његов писмени одговор сенату би прост, али достојанствен; што је пак сенаторе највише дирнуло и што им је јемчило да ће сада царству наступити мирни и сретни дани, то је, што им је Трајан обећао, да не ће њих ни са каква узрока на смрт осудити. За цијело чудновата израза; али да се о његовој важности увјеримо, доста је да помислимо на Домицијанову владу и на патрицијску крв, која је за његово вријеме текла по улицама вјечнога града. Него прије што ће у Рим, постаде он још неколико времена на Рајни, да заврши велике радње за обрану сјеверних граница; у исто доба пак предаде управу Рима и државе консулима, те и на овај начин показа, колико је његово повјерење у сената. У толико

⁵ Познате су под називом Teufelsmauer и Pfahlgraben.

⁶ Paneg. 6.

⁷ Surae, ejus studio imperium arripuerat. Aurel. Victor Ep. 13., principem, qui cogi non posset. Paneg. 6.

⁸ О монархији по избору а не по напљедству има у Плинија врло занимљиво образложење. Paneg. 7.

² Ep. IV. 15.

³ Suetonius. Vesp. 9. Aurel. Victor. Vesp. 10.

⁴ Попреје Трајанова оца мислим да има у Београду.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ваљало је да војска тим више љуби свог новог господара — који, и ако већ припознат за цара, није марио да хита у Рим, гдје му се справљао величанствен дочек, већ је са својим легијама дизао куле и учвршћивао границе против варварских навала.

Ко је учио римску повјест из догађаја, који се збивали у самоме Риму, не може себи представити прави дух римски; мислиће, да су након Акцијске битке нестале оне старе републиканске врлине, бива строго достојанство, војничка срчаност, стега, и све оне крепости, о којима читамо у сваком другом ретку Тита Ливија, у енергичним перијодима великога Тацита. И дојста, ко није пратио римску повјест даље од прага царске палаче на Палатину, тај није прочитао него невриједну и мало важну страну те велике историје. Здраве мишице тог огромног тијела бијаху провинције, бијаху муниципалне установе, бијаше војска, бијаху ти страни људи, који су радо примали римске обичаје и римску ријеч и који ће у потоњем часу царства погинути као прави и пошљедњи Римљани.⁹

Али за цијело прва заслуга иде војсци, која

⁹ Доста је да споменемо, како су градови у Галији бичајнички бранили римско име, док су се талијански кљанџали варварима. За тај важни чин види: Amédée Thierry, Derniers temps de l'empire d'occident.

(Наставиће се).

Josip Берса.

КЊИЖЕВНОСТ.

КЊИЖЕВНЕ ОЦЕНЕ.

Novibazar und Kossovo. (Das alte Rascien). Eine Studie. Mit einer Karte. Wien, 1892. Alfred Hölder, k. und k. und Universitäts-buchhändler. S. 158. —

Од последње десетине година јасно се онажа живље интересовање страних књижевности за Балканско полуострво. После последњег рата на Балкану и окупације Босне и Херцеговине све се више и више износи пред стран свет историја, географија и т. д. балканских народа. Ти радови страних књижевника нису сви просте прераде онога, што је већ речено и написано, него се и међу њима нађе по где који, који баци

је, кад изузмени ријетке случаје, непрекидно чувала стару своју стегу и римско име, и успркос ништавости или обијести господара на Палатину. Ако нам се грози, кад спомињемо Тиберија, Калигулу, Клавдија, Нерона, Домицијана, има за то један — назовимо га — историјски промисао, који ће се старати да са пет или шест великих имена покрије срамоту и крв оног првог столећа; та су имена: у граду Пет и Сенека, у војсци Германик, Корбулон, Агрикола.

По шумама и мочварама дивље Германије, по планинама далеке Британије, по жеженом пијеску сирске пустаре, по свим крајевима олдашњег познатог свијета мучило се је и трпјело је преко двјеста хиљада војника, којих већина нијесу били ни Талијанци, а камо ли Римљани; њих је влада дизала са свих страна царства, да је служе десет, петнаест, двадесет и двадесет и пет година, да је чувају од непријатељских нападаја.

И док се је у Риму беспосличило, док се је на осрамоћеном Палатину вријеђала успомена старинских крепости и око трпезе ненаситног Вителија танцале на пола голе пуштенице, војска је сама одржавала славну традицију прошлих времена, ону гвоздену стегу, без које не би варвари били толико година чекали да ослаби онај скупоцијени плијен, на који су са Рајне и са Дунава вребали.

по неки светао зрак на какву тамну страну у познавању Балкана и његових становника.

И овим најновијим делом моћи ће се окористити не само странац, него и Србин, који хоће да упозна *географију* једнога дела оних српских земаља, које су познате под именом „Стара Србија“.

Писац нам у предговору вели, да ово није ни путопис ни научна студија, него *белешке*, које су већином постале под непосредним утиском, који су учинили на писца они предели. Заиста је ретко наћи дела, у коме би *белешке* овако систематски и марљиво биле сређане, као што је то у овом делу.

Писац нам је изнео у кратко географију, историју, културне и политичке прилике у једном делу Старе Србије. Особиту благодарност је заслужио писац за *опис манастира српских* у Старој Србији. Мало смо до сада знали о садашњем стању задужбина у оном крају српском, који луч просвете српске још ни најеластијим зраком није осветлио.

Писац је заслужио нашу захвалност и признање, а захвалност и признање било би много веће, да у делу нема једне велике мапе. *Дело је тенденцијозно*, и та тенденцијозност провлачи се као црвен конац кроз цело дело. Због те тенденцијозности писац сам себе побија, упада у погрешке и често исказује бесмисао.

У уводу вели писац, да је Рашка (тако он зове од прилике северо-западни и северни део „Старе Србије“* граница и прелаз „dreier Volksstämme, des bosnisch-serbischen, mazedonischen und albanesischen“.

По овоме изгледа да писац сматра „босанско племе“ за српско, само му је назив проширио. Али из дела се види, да писац разликује „босанско племе“ од „српског племена“. „Рашка у етнографском погледу — вели писац — не може се никада сматрати као српска област“ (стр. 4.) Да видимо, чиме је писац оправдао и потврдио своју мисао.

Писац сам признаје да је Рашка језгра старе српске државе (стр. 3.); да су Турци покорили рашке Србе (стр. 17.): да се под Чарнојевићем и Шакабентом Срби иселили из Рашке (стр. 18.); да се од г. 1875. Срби насељавају из Рашке у Србију; да је *извесно*, да су у Рашкој (при досељењу) Срби били у већини, и да се доцније овде налази *чисто српско* становништво (стр. 26.); — на ипак за то писац тврди, да се Рашка „у етнографском погледу не може сматрати као српска област“! Кад су Рашку населили Срби (стр. 25—26.) и кад су у XIV. веку у њој Срби становали, и кад су у XVII. веку Срби се из ње насељавали, откуда онда „босанско племе“ у Рашкој?

По да видимо, како писац мисли о данашњем стању народности у Рашкој. „Већина становника рашких — вели писац на стр. 11. — припада словенској породици, а специјално *босанском илелену*. Рашка је дакле — по писцу — насељена *босанским* племеном. Но како ћемо се зачудити, кад наиђемо у овом делу на места, где

* Ради краткоће и ми ћемо га тако звати.

сам писац признаје, да су поједини делови Рашке насељени Србима! Ево како је сам писац разместио народности у Рашкој: У Лиму са Бјелим Пољем, Пријепољем, Прибојем и Беранпма, у Сјеници и Новој Вароши, у Косову и у Карадагу спомиње писац *само Србе*. У Шлеву спомиње само „Хришћане“; у Колошину, Новом Пазару и Пентеру са Рожајем спомиње и српско и босанско племе; за Митровицу не каже ништа, а само у Рогозни спомиње једино босанско племе! Кад према томе срачунамо број становника у Рашкој према народностима (по табlici, коју је сам писац изнео на стр. 11.) онда излази, да у окрузима, у којима писац спомиње само Србе, има око седамдесет и девет хиљада Хришћана, дакле Срба. На табlici је писац изнео број Мухамеданаца и Хришћана, дакле Срба, а у оним окрузима, у којима су по писцу насељени било сами Хришћани, било само босанско било и српско и босанско племе, има свега око *четрдесет и две* хиљаде Хришћана! Тако излази по говору и писању самога писца, а он при свем том тврди, да је *већина* становника рашких босанског племена!

Да прегледамо сада поједине одељке овога дела.

У првом одељку је „Географски преглед“. Одмах у почетку напомиње писац, да је назив „Стара Србија“ погрешан. Историјско име те области је: Рашка, вели писац. Пре свега ми те земље зовемо Старом Србијом због тога, што су оне биле језгра старе српске државе, а то и сам писац признаје. Но да видимо како стоји с називом „рашке“ и „српске“ земље.

До XII. века колебало се државно средиште у Срба. У XII веку истиче се Рашка као средиште српског државног живота. „Српска је историја својим целокупним развојем обележила једно средиште, поставила једну област, из које полазећи наш је народни живот развио најсјајнија своја дела. То је област старе Рашке. Није, дакле, она за *људу идентификована са Србијом*, нита је она бадава старим писцима Србија *par excellence*, те *представник свију осталих српских земаља*“. (Ст. Новаковић у Гласнику XLVIII. стр. 146—151.) То „историјско име“: *Рашка и рашке земље, идентификоване је с: Србија и српске земље*.

Краљ Радослав у повељи својој од 1234. г.*

* О овој повељи много је расправљано, да ли је година добро записана или не. В. Годишњица III. стр. 424—425; Гласник 48. стр. 223.; Отаџбина V. стр. 557 до

назива се „краљ свију рашких и травунеких земаља“ (Mon. Serb. стр. 19.) Дубровчани називају Владислава г. 1238 (в. Годишњица III. стр. 426.) „краљем свију рашких земаља и поморских“. Тако се исто* Владислав потписује у једној повељи исте године (Mon. Serb. стр. 22. и 25.; Годишњица III. стр. 426.) Али назив „рашке земље“ меша се са називом „српска земља“ и „српске земље“. Већ се Немања назива: „самодржац српске земље и поморске“ (Šafarik: Rámatki и т. д. II. изд. стр. 93.). Стеван прво-венчани се такођер потписивао: „краљ и самодржац српске земље и поморске“ (Mon. Serb. стр. 10.)

Владислав се — као што смо споменули — 1238 г. потписује „краљ свију рашких и поморских земаља“ а г. 1242. потписује се „краљ свију српских земаља и поморских“ (Mon. Serb. стр. 27; ср. Годишњица III. стр. 368.; Гласник 48. стр. 226.; Дучић: Књижевни радови I. стр. 152.)

Дубровчани уговарајући савез са Михајлом Асеном такођер мешају назив „рашка земља“ и „српска земља“ (Mon. Serb. стр. 38.); на једном месту веле: „и аште богъ поможаеъ свѣтѹмоу ти царствоу испѹодити... Оуроша испъ српѹске земле“, а мало ниже: „ако богъ поможе твоемоу свѣтѹмоу царѣствоу и прѣемъ рашкоу землоу.“)

Очевидно је да су рашке земље за време првих владалаца српских од племена Немањина идентификоване са српским земљама. Последњи је Урош I. називан рашким краљем (в. Даничић: Речник из књиж. стар. III. стр. 44.) После њега спомињу се у потписима владалаца само „српске земље“. Међу тим већ у XIV. веку налази се за рашке земље назив Србија. Г. Љуб. Стојановић напомињући (Споменик срп. ак. III. стр. 167.) да је служба о преносу тела св. Саве (ср. и Гласник 63. стр. 20.) најстарији до сад познат наш споменик, у ком долази реч Србија, мисли, да се још онда (у XIV. веку) под Србијом „разумевале све српске земље, јер Милешева није у Рашкој“. Ја бих пре рекао да се под Србијом имају разумевати оне земље, које се у то доба (XIV. в.) само српским, а у старије и српским и рашким земљама називале.

Свакако пак писац дела: „Novibazar und Kossovo“ нема право кад каже, да је за ту земљу историјско име само: Рашка.

559.; Годишњица VII. стр. 129. Нема сумње да Љ Ковачевић има право тврдећи, да је година добро записана.

* Само место „поморских“, стоји „приморских.“

У „географском прегледу“ говори писац о границама рашким, о планинама и рекама. Овде је начинио писац неколико погрешака. Тако он узима, да је Нови Пазар стари Рас. Где је управо био стари Рас, није још тачно одређено (ср. Jireček: Handelsstrassen, стр. 32.). И Руварци мисли да је Раса = Дежево („Јавор“ 1891. стр. 330.) На Дежево упућује и Ст. Новаковић (Гласник 48. стр. 145.)

Биначку Мораву писац погрешно зове бугарском Моравом (в. Гласник 60. стр. 125—6). За Медвеђу погрешно вели, да је притока Ветернице (М. Ђ. Милићевић: Краљевина Србија, стр. 9.; Отаџбина IV. стр. 558.).

У другом одељку („етнографски одношаји“) говори писац о броју становника, о пошњи, по нешто напомиње о обичајима и о новијој историји. „Становници Рашке — вели писац — у опште су врло ратоборни и увек спремни да скоче на оружје“ У том одељку проговорио је писац и о Арбанасима, Циганима и т. д.

У трећем одељку је историја ове области. Писац је у кратко прешао најстарију историју, мало опширније је изнео доба Немањина, а најопширније новију и најновију историју Рашке.

Страни писци, који не знају српски, не би требало да пишу о нама, или би онда требало добро да пазе особито на имена; по они то не чине, те онда наравно све напишу погрешно. Тако и писац, набрајајући градове, које је Немања освојио, назива Перник: Potnik, Житомиски: Žitomisl, Равно: Ravno! Земљњ бележи: Zemlin; поред Zemlin метнуо је нитање, без сумње мислећи на Земун на Дунаву.*

Наравно да је писац начинио доста погрешака, не познајући српску историју. Тако он пише, да је Милутин владао 1275—1321. место 1282—1321** (в. Ист. срп. нар. Љ. Ковачевић и Љ.

* Сивина (Летоние М. С. 142. стр. 67. пр. 1.) замера Даничићу, што је у преводу Мајрова превео Земљњ са Земун, напомињући, да „Немања није никад ратовао на левој обали Саве“. Знао је Даничић боље српску историју и географију, него што мисли Сивина! Да је Даничић знао, да то није Земун у Срему, могао је Сивина видети у Речнику из књиж. стар. I. стр. 375. — Земљњ одговара потпуно Земуну; тако се зове и сада (Отаџбина VII. стр. 277; Jireček: Das Fürstenthum Bulgarien, стр. 464.), те је тај назив свакако правилнији, него Земљан, како пишу: Сивина (l. c.), Руварац („Стражилово“ 1888, стр. 475.) и Убавкић (Историја срп. нар. стр. 93.).

** Чудно ми је, да Ст. Новаковић пише, да је Милутин умро 1320. г., и да је Дечански крупнеца 1321 г. (Глас XXX. стр. 14. пр. 1.; Споменик срп. ак. IX. стр.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Ловановић, I. стр. 104.; Годишњица III. стр. 184.) Престоница кнеза Лазара била је на Косову — вели писац — али његов син премести престоницу у — *Крагујевцу!* Још неколико ситнијих погрешака је учинио писац, но чудим се како је написао, да је Пиколомини умро у Приштини, место у Призрену (Руварац: О пећеким патријарсима, стр. 98.).

О најновијим догађајима у Рашкој говори писац потанко.

У четвртном одељку говори писац о политичко-административним и културним одношајима. Писац нам је описао садашње стање у Рашкој: управу, становништво, и т. д., проговорио је о школама, трговини и т. д.

За тим прелази писац на детаљно описивање Рашке.

У петом одељку говори о Плевљу (разуме се са околином).

Писац описује манастир *Врхобрезницу* (Jirsek Handelsstrassen, стр. 73. Споменик срп. ак: III. стр. 97.) Манастир је саграђен од дрвета. Два крила састављају прав кут. У манастиру је игуман са два до три калуђера. Просторије су велике. Сада је у манастиру смештена аустријска посада. Црква је од једног брода. *Зидови су украшени старим сликама.* У манастиру се чува *штак св. Саве.* То је — вели писац — прав штап од позлаћена сребра, *иуи старосрпских писаница.* У манастиру се чувају још три еванђеља и служабника. Манастир је богат: има много земље, кућа и воденица. Посед му је осигуран *старим једним ферманом.* Писац је споменуо остатке зидина код Куква (народ их зове Градина). Ту је херцег Стеван проводио лето (Jir.: Handelsstr. стр. 40.) У народу је још жива традиција о томе.

У шестом одељку описан је Колашин. Писац нам је изнео географију тога краја, описао је становништво, проговорио о култури у том крају, о земљорадњи и т. д. У том крају споменуо је писац неколико српских манастира, који *леже у развалинама:* манастир св. Арханђела Михајла, код села Ђурђевић-Тара, манастир Довоља* код села Пренчање, Вранштица и Бли-
4—5.), кад је доказано, да је Милутин умро 1321. г. а Дечански крунисан 1322. г. (Отаџбина XII. стр. 514.; Ср. „Боло“ 1890. стр. 203.; Руварац: Кнез Лазар, стр. 136.; Историја срп. нар. Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, I. стр. 115.)

* „И Деволу украј Горе Црне“ вели се у једној пар. песми.

пиково (тако је писац имена побележио). Још спомиње писац остатке *велике* цркве у Гробници (код Бродарева). То ће бити она црква, коју летописци наши спомињу као задужбину Дмитра жупана* „*ари рѣцѣ Димѣ, въ мѣстѣ Бродаревоѣ*“ (Споменик срп. ак. III. стр. 100. и 131.; ср. Гласник 53. стр. 39. и 69.)

У седмом одељку је Лим и Полимље.

Три четврти сахата од Прибоја је *манастир Вања.*

„Die Kirche ist ein quadratischer Bau mit einer Aspis und einem den Eingang überwölbenden, auf vier gemauerten Pfeilern ruhenden Vorbau. Die Seitenfronten zeigen zwei von Kuppeln gekrönte Giebel. Das Innere ist dieser Anordnung entsprechend in eine Vorkirche und Hauptkirche geteilt; das Presbyterium (Allerheiligste) ist in der Aspis untergebracht. Die Wände zeigen Spuren von Malerei, welche jedoch teils übertüncht, teils arg beschädigt sind. Seit den Kämpfen des Jahres 1875 ist die Kirche dem Gottesdienste entfremdet und wird von einem türkischen Militärposten, der in dem ehemaligen Kloster untergebracht ist, als Fouragemagazin verwendet. Da nichts für ihre Erhaltung geschieht, beginnt das Mauerwerk der Kuppeln abzubröckeln, und der ganze Bau geht der Zerstörung entgegen.“

У осмом одељку је Сјеница и Нова Варош.

Ту је писац проговорио неколико речи о *Милешеву.* Г. 1883. потпором аустро-угарске владе поправљан је манастир У цркви се на зидовима познају *трагови старих слика,* али је то — *иремазано кречом!* Око цркве су манастирска здања; има ново велико здање за госте. У манастиру има сада само два калуђера. У цркви се чува саркофаг, у ком је лежало тело св. Саве.

Станице друма преко Новог Пазара, кога писац на више места спомиње (стр. 24, 80 и 104.) налази се у Jir.: Handelsstr. стр. 71. пр. 237. У деветом одељку је Пештер и Рожај, у десетом Нови Пазар.

Манастир Сокољани — вели писац — *лежи у развалинама.*

На левој обали реке Рашке је *Петрова црква,* где је била столица епископа рашког (Летописе М. С. 150. стр. 72.; Jir.: Handelsstr. стр. 35.) Око цркве се налази гробље; на надгробном камењу има записа. Црква се састоји из три

* О Дмитру види Годишњицу X. стр. 7—9.

брода неједнаке ширине, који су одељени један од другог зидом; десни брод је дужи од левог; средњи брод завршује апсидом. У цркви се налази саркофаг једног рашког епископа. Олтар је без украса. Слеме није на среди, него над зидом, који дели леви брод од средњег.

Један сахат на запад од Петрове цркве су развалине *Бурђевих Стубова*. „Jetzt dient die Ruine als Batterie“ — вели писац.

У једанаестом одељку је Рогозно и Митровица.

Писац говори потанко о богатим даровима краља Милутина *Бањској*. Чудно је, да писац вели: „Vom Kloster und der Kirche sind keine sichtbaren Reste mehr übrig“, а у лепој монографији Бањске од Ст. Новаковића (Глас срп. ак. 32.) описана је црква манастира (I. с. стр. 54—55.).

„Пут, којим су ерски владоци са својом пратњом у *Звечан* долазили, не види се више. Тешко је попети се до зидина градеких“ — вели писац, описујући потанко остатке Звечана.

У дванаестом одељку говори писац о Косову.

Од старих ерских цркава спомиње: *Грачаницу*. Здања манастирска су незнатна. Црква је добро очувана („ein schöner und imposanter Bau“ — вели писац.) „In der rechten Abteilung der Vorkirche steht ein alter Taufstein, welcher römische Inschriften trägt“. „Alte interessante Fresken bedecken die Wände vollständig“. „Nahe dem Eingange im Hauptschiffe sind auf zwei Säulen der Erbauer der Kirche König Stefan Milutin und seine Gemahlin, die byzantinische Prinzessin Simonida, beide im reichen byzantinischen Ornate, der König das Modell seiner Gründung auf dem rechten Arme, abgebildet“.

(Читано у „Зорн“).

Последњи је то манастир, који нам је у овој књизи описан.

Народ се сећа старих ерских задужбина, какве су биле онда, кад је држава ерска у цвету била. Љубимац народни: Милош Обилић набраја „Господи Латинској“ ејајне задужбине ерске:

„Да ви знате наше намастире,
„Наших славних цара задужбине,
„Какови су и колики ли су!
„Да видите *Бурђеве Стубове*.
„Код Дежеве старијех дворова.
„Задужбину цара Симеуна.....
„*Сопоћине* Рашки на извору,
„Задужбину светог Стевана,
„Ерског краља Првовенчаног.....
„И остале ерске намастире,
„Да видите пак да се дивите“!

А данас? — Бања се клони паду, Сопоћани и Бурђеве Стубови леже у развалинама, Бањска је запуштена!.....

Писац је у овом одељку проговорио мало опширније о гробу Муратову и о Дрепци, постојбини Вука Бранковића (Годишњица X. стр. 217—221.).

Долина Лепенца врло је интересантна, али неиспитана — вели писац. Он је напоменуо само, да тај предео (долину Лепенца) Срби називају: *Сиритишка жупа*. Да не буду то они Сиритићи, што се спомињу у једној повељи краља Стевана (Mon. Serb. стр. 123.)?

У последњем одељку говори писац о Црној Гори.

Дело је ово — како рекосмо — написано систематски. Географија „Рашке“ да се из њега лепо научити. Да није ерско име хотимично потицивано, ми бисмо са делом у сваком погледу били потпуно задовољни.

Ст. Станојевић.

КОВЧЕЖИЋ!

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Wiener Zeitung доноси у 273. броју поднапомак: Das Titowiren in Bosnien und Herzegovina. Von Mara Čop Marlet.

— Горњи листови јављају, да је кнез Никола дао у штампу свој спев под насловом: *Песник и сила*.

— На једанаестом вечери књижевно-уметничке заједнице у Београду читао је Драгутин Ј. Илић један одломак Палингенијева „Зодијака“ у ерском преводу; даље

је Ваца Кретић (др. Казбулбуц) читао једну своју шаљиву приповетку и најпосле је Љуб. Недић читао своју студију о Ђури Јакшићу као лиричару. По што је Недић прочитао расправу, отворила се дискусија о том предмету и учествовали су у њој Драгутин Ј. Илић, Ј. М. Жујовић, Пера Теодоровић, др. М. Р. Веселић и Момчило Пванић, М. Ђ. Милићевић саопштио је том приликом неколико занимљивих цртица из живота Ђуре Јакшића.

САДРЖАЈ: Песништво: * * * Ђици М. на дан рођења. * * * Ни из чега. Првена капа. — Поука: Плиније млади и Трајан. — Књижевност: Књижевне оцене. — Ковчежић: Књижевне белешке.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА